

KUR'ÂN METNİNİN ANLAŞILMASINDA METODOLOJİK BAZI HUSUSLAR

Mustafa YILDIRIM*

Giriş

Osmanlı döneminde İslam dini halka, aslı kaynaklara inme gereği duyulmadan genelde ibadet ve tasavvufi ahlak çerçevesinde anlatılmış, daha çok manevi önderlerin rehberliğinde topluma ahlaki bir tutum kazandırma çabası içinde olunmuş ve bu konuda da ciddi ölçüde başarı sağlanmıştır. Kur'an nazımının bütün yönleriyle anlaşılması ise medreselerde ve ilmi meclislerde konu edilmiş ve ayrıca bu konuda ciddi eserler verilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse o dönemde halkın büyük çoğunluğunun gündeminde Kur'an meali ve onun anlaşılması yer etmemiş, ibadetler ve gündelik hayatla ilgili dini hükümlerin öğrenilmesi ile yetinilmiştir.

Günümüzde durum çok farklıdır. Toplumun tahsil ve kültür seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının baş döndürücü bir hızla gelişip yayılması, Kur'an nazımının anlaşılması konusunu geniş kitlelerin gündemine sokmuştur. Dolayısıyla önceden uzmanların bilgisine havale edilen Kur'an ayetleriyle ilgili pek çok husus, ilahiyat sahası içinde ya da dışında pek çok kimsenin merak alanına girmiştir. Ayrıca bir kısım yetersiz çeviriler kaynak gösterilerek Kur'an'a yapılan bazı ithamlar söz konusu iletişim araçları vasıtasıyla hızla yayılmakta, zihinlerde Kur'an'la ilgili tereddütler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple yapılan bu sempozyumun çok gerekli ve önemli olduğunu düşünüyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Bu girişten sonra Kur'an nazımının anlaşılmasına dair bazı hususları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz.

Hitap Anının Dikkate Alınması

Edebiyatta bir "eksilteli metin" kavramından söz edilir. Okuyucunun zihninde okuduğu konuyla ilgili önceden mevcut bilgiler olduğu için müellif fazla detaya girmez ve konunun ana hatlarını ifade etmekle yetinir. Okuyucu o ifadeleri zihninde mevcut bilgilerle birleştirir ve böylece konuyu anlamakta sıkıntı çekmez.

Elimizdeki Kur'an İlahi hitabın kitaba dönüşmüş halidir. Hitap anında söze yansımayan pek çok unsur vardır ve bu unsurlar söze anlam kazandırmada büyük etkiye sahiptir. Bu unsurlar vahye muhatap olan o günkü insanların zihninde ya da hayatında mevcuttu. Bu sebeple onlar o hitabı anlamakta zorlanmamışlardı. Hatta bir kısım inançsızlar dışında Hz. Peygamber'e: "Allah bu ayetle ne demek istedi?" şeklinde soru soran kimseye de çok fazla rastlamıyoruz. Bugün biz, bir kısım ayetleri anlamakta zorluk çekiyor isek bunun sebebi, hitap anındaki anlama katkı sağlayacak unsurların kitaba yansımamış olmasıdır. Kur'an-ı Kerim bu açıdan bir eksilteli metindir. Dolayısıyla bu gerçek dikkate alınmadan yapılan salt metne dayalı tercümelemler çoğu kere anlaşılabilir cümleler yığına dönüşmektedir.

Tevbe suresi 127. ayet bunun tipik örneğidir. Ayete şöyle anlam verilmiştir: "*Bir sure indirildiği zaman birbirlerine bakar (ve): Birisi sizi görüyor mu? diye sorarlar ve sonra da dönüp giderler...*"

* Prof. Dr.

Ayet metninin tercümesi yaklaşık bu şekildedir. Bu ayetin Türkçe anlamını okuyan bir okuyucu böyle çeviri ile bu ayeti anlayamayacaktır. Çünkü ayette sözü edilen “indirilen sure neden bahsediyor?” “Kim, neden birbirine bakıyor?” “Birisini görüyorsa ne olmuş?” “Niçin dönüp gidiyorlar?” şeklindeki soruların cevabı çeviride bulunmamaktadır.

Oysa hitap anındaki unsurlar dikkate alınarak yapılan şöyle bir çeviri ayeti daha anlaşılır kılmaktadır: "*(Münafıklar Peygamberin meclisinde iken kendilerinden söz eden) bir ayet indirilince, birbirlerine bakar ve (kaş göz işareti yaparak), "Sizi gören (ve konuştuklarımızı Muhammed'e nakleden) biri mi oldu ki?" derler ve (daha fazla rezil olmamak için) sıvışıp giderler...*" Parantez içerisinde verilen anlamlar, hitabın geri planındaki hususları hatırlatmaktadır. Hitaptan 14 asır sonra ayeti Kitap'tan okuyan okuyucunun bu bilgilere ihtiyacı vardır.

Nüzul Sebebinin Dikkate Alınması

Kur'an ayetlerinin büyük çoğunluğunun yaşanan olaylar, sorulan sorular üzerine indiğini biliyoruz. Gerçi “Sebebin hususiyeti mananın umumiyetine mani değildir” kuralı gereği ayetlerin anlamı hakkında indiği konu ile sınırlı tutulmamış, benzer konularla ilgili her şeye teşmil edilmiştir. Ancak yine de ayetin iniş maksadına uygun olarak adlandırılması için iniş sebebinin dikkate almak önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak Nur suresi 3. ayet örnek verilebilir.

Ayetin anlamı şöyledir: “Zina eden erkek zina eden ve müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadın da zina eden ya da müşrik bir erkekle evlenir. Bu tür evlilikler müminlere haram kılınmıştır.” Ayete verilen bu anlamı okuyan okuyucu, bu ifadelerden hüküm çıkarma yoluna gidecek, evleneceği kişinin söz konusu günahı işleyip işlemediği konusunda bilgi eksikliğinden dolayı endişeye kapılacak, “ya böyle bir günah işlemişse?” vehmiyle nikahı hakkında şüpheye düşecektir. Bazı meallerde “evlenir” yerine “evlenebilir” ifadesinin kullanılmış olması bu endişeleri daha da pekiştirecektir. İnsanların gizli hallerini araştırmak, yersiz vehimlerle ruh sağlığının bozulmasına zemin hazırlamak gibi sakıncalı hususlar için başka bir boyuttur.

Oysa söz konusu ayet, geçim sıkıntısı çeken bazı muhacir müminlerin Medineli zengin fahişelerle evlenmek istemeleri üzerine inmiştir. Dolayısıyla ayetin hükmü, nefesine yenik düşüp bu günahı işleyenleri değil, fuhşu meslek edinen ve bunu kazanç yolu görenleri kapsamaktadır. Bu tür nüzul sebeplerinin bilinmemesi, aslında yukarıda sözü edilen “eksilteli metin” kavramının bir başka yönünü oluşturmaktadır. O halde ayet çevrilirken (namuslu bir erkek ve kadının fuhşu meslek edinen erkek ve kadınla evlenmeleri) şeklinde açıklama cümlesi eklenmelidir.

Bir başka ilginç örnek Fussilet suresinin 6 ve 7. ayetleridir. 6. ayetin sonu “müşriklerin vay haline” diye biter. 7. ayetin başında ise müşriklerin olumsuz sıfatı olarak “zekat vermemeleri” zikredilir. Oysa şirk koşan kimseler kâfirdir ve kâfirin dini bir yükümlüğü yerine getirmemesi bir yergi konusu olmamalıdır. Gerçi bu ayete dayanılarak kafirin bu tür yükümlülüklerinin olabileceğini söyleyenler olmuştur. Kanaatimizce bu görüşler de nüzul sebebinin dikkate alınmadan ayete salt metin ve sonradan oluşturulmuş kavram merkezli anlam verme yaklaşımından kaynaklanmıştır.

Kureyşliler hac için gelenlere yemek ve su dağıtırlardı. Fakat Hz. Peygambere inananları bu hizmetlerden yararlandırmıyorlardı. Ayet bunun üzerine inmiştir. Mütercimleri yanıltan “zekat” kavramıdır. Oysa bu ifadelerin içi Kur'an'ın nüzulünden çok sonra özel bir anlamla doldurulmuş ve ifade buna göre kavramlaştırılmıştır. Ayetlerin indiği dönemde söz gelimi “zekat” ifadesi, bizim bildiğimiz özel ve dar anlamlı bir kavram değildi ve ayetin inişine sebep olan anlamı da taşımaktaydı. Bu sebeple âyetin, “*O'na şirk koşanların vay hallerine! Üstelik*

onlar hac için yapılan harcamalardan müminleri yararlandırmazlar...” şeklinde tercüme edilmesi daha uygun görünmektedir.

Edebi Sanatların ve Arapça Deyimlerin Dikkate Alınması

Kur’an’ın fesahat ve belagati, ona muhalif olanların da muvafık olanların da hayranlık derecesinde kabul ettikleri bir gerçektir. Bu sebeple Kur’an tefsiri için fesahat ve belagatla ilgili “meani” ilmine sahip olmak şart koşulmuştur. Müfessirlerimiz tefsirlerinde Kur’an’ın bu yönüyle ilgili enfes yorumlar yapmışlar, ayetleri bu açıdan çok güzel açıklamışlardır. Fakat konu meal olunca bu konuda ciddi sıkıntılar söz konusu olmaktadır. Çünkü önünüzde bir metin vardır ve sizden bu metinle sınırlı bir çeviri beklenmektedir. Oysa o metin, gerek lügat açısından gerekse edebi sanatlar açısından pek çok anlam yüklüdür. Sadece lügat anlamı vermek yeterince açıklayıcı olmamaktadır. Lügat anlamı bırakıp orada kastedilen mecazi anlamı vermek ise, Arapçaya az çok vakıf olan okuyucuyu tereddüde sevk etmektedir. Ayeti bütün yönleriyle açıklamak da meal tekniği açısından hoş görülecek bir şey değildir. Kanaatimiz o ki, her şeye rağmen burada ifade edilen değil, kastedilen anlamı yazmak tercih edilmelidir. “Her şeye rağmen” diyoruz, çünkü zaten bir metni başka dile çevirirken sözün o dildeki telaffuz özelliklerini yok ediyoruz. Konu Kur’an olunca bu kayıp çok daha büyüktür. O halde salt metnin lügat anlamını verme kaygısıyla kastedilen anlamı göz ardı etmek ayrıca bir kayıp olacaktır. Bununla birlikte lugavi manayı da bir notla belirtmek gerektiğini düşünüyoruz.

Bu konuyla ilgili pek çok örnek verilebilir. “Müzzemmil” ve “Müddessir” kelimelerinden başlayabiliriz. Bu ifadeler genelde "*örtünüp bürünen Peygamber*" şeklinde çevrilmiştir. Kelimelerin lugat manası böyledir. Oysa bu ifadelerin bir de deyimsel ya da mecazi anlamları vardır. Araplar, kabile reisliği veya ordu komutanlığı gibi yeni bir görev üstlenen birine “elbiseye büründü” ifadesini kullanmaktadırlar. Bu tıpkı Türkçemizdeki ağır bir sorumluluk üstlenen kişiye “ateşten gömlek giydi” denmesi gibi bir deyimdir. Bu sebeple ayete, "*büyük bir iş yüklenen kişi*" ve "*Peygamberlik gömleğini giyen kişi*" anlamını vermek daha uygundur. Elmalılı dahil pek çok müfessir de ayetin bu anlama gelebileceğini ifade etmişlerdir. Aksi takdirde lugat anlama dayalı “titreyip büründü” gibi anlamlar, özellikle İslam ve Peygamber düşmanları tarafından Hz. Peygamberin ruh sağlığına dair yakışsız ithamlara bir çeşit malzeme oluşturmaktadır.

Bakara suresinin 189. ayeti konuyla ilgili tipik örneklerdendir. Deyimsel anlam dikkate alınmadan ayete genelde şöyle anlam verilmiştir: “*Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. İyilik evlere arkalarından girmek değildir. Ama iyi davranış takva sahibi (Allah’a karşı gelmekten sakınan) insanın davranışdır. Evlere kapılarından girin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.*”

Dini eğitim almayan, ilahiyat alt yapısı bulunmayan sıradan bir okuyucu böyle bir çeviriden ne anlayacaktır? Peş peşe gelen ayetler arasında konu farklılığını tabii görebiliriz. Özellikle 9 yıl gibi bir süre zarfında değişik vesilelerle nazil olan bakara suresindeki ayetler için bu çok daha tabiidir. Fakat aynı ayet içerisinde birbirleriyle ilgisiz görüntüsü veren cümleler, konu bütünlüğü açısından okuyucuyu anlama zorluğuna itecektir. Çünkü böyle bir mana, ayet içinde konu bütünlüğünü ve cümle akışını ciddi şekilde bozmaktadır. Ayetin başında sorulan soru ile cevap arasında bir münasebet olduğu anlaşılmaktadır. Ancak “*İyilik evlere arkalarından girmek değildir*” cümlesinin ve peşinden gelen diğer cümlelerin bir önceki soru-cevapla bir ilgisi görünmemektedir. Bu durumda bir mecaz olup olmadığı sorusu akla gelmektedir ki, İbn Atiyye bize bu sorunun cevabını vermektedir. Onun belirttiğine göre, “evlere kapıdan girin, arkadan

girmeyin” sözü Araplarda bir deyimdir ve “insanlara gelişigüzel sorular sormayın, uygun hareket edin, güzel soru sorun” anlamında kullanılır. Buna göre bu ifadelerden, “Hz. Peygamber bir astronomi uzmanı değil ki, ona bu tür sorular soruyorsunuz, ona ilgisiz sorular sormanız doğru bir davranış değildir...” şeklinde bir anlam çıkarırsak ayet içindeki anlam bütünlüğünü de gerçekleştirmiş oluruz. Bu husuları dikkate alarak ayeti řu şekilde çevirmek daha isabetli görünmektedir: “*Ey Peygamber! Sana ayın aldığı değişik şekiller konusunda sorular soruyorlar. Onlara de ki: Ayın değişik şekiller alması, insanlara vakitleri ve haccın zamanını bildirir. Bilin ki, peygambere böyle ilgisiz sorular sormak iyilik değildir. Fakat asıl iyilik, sorumlu hareket etmek, kime nasıl soru sorulacağının bilincinde olmaktır. Öyleyse Peygambere din ile ilgili sorular sorun; sorumlu, duyarlı, bilinçli davranın ki kurtuluşa eresiniz.*”

Söz konusu ayetlerin, Arapların hac ve umre dönüşü iyilik adına evlere arka duvarlardan, ya da kapı dışında açtıkları deliklerden girmelerine dair rivayetlerle ilgili olduğu da belirtilmekte, hatta çoğunluk ayete böyle mana vermektedir. Bu anlamı vermek de bir tercihtir. Fakat bu anlamı verenlerin, ayetin kendi içinde konu bütünlüğünü sağlayacak bir ifade kullanmaları gerekir ki, bizce bu da hayli güç görünmektedir.

Bir başka ilginç örnek de Saffat suresi 88. ayettir: “*Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı.*” Oysa "Fe nazara nazraten fi'n-nücum" ifadesi Arapça'da "bir plan yapmak", "bir şey tasarlamak" anlamında bir deyimdir. Bu deyim dikkate alınmadan yapılan bir tercüme Hz. İbrahim (as)'ın müneccimlik yaptığına varan komik ve asılsız yorumlara da kapı aralamaktadır. Ayetin deyimsel anlamı esas alarak, "*İbrahim kafasında bir şey tasarladı*" şeklinde tercüme edilmesi diğer ayetlerle anlam bütünlüğünü de sağlamış olmaktadır.

Edatlar

Arapçada edatlar, takılar kelimeye anlam katar, hatta aynı kelime farklı edatla farklı anlamlara gelir. Mesela harf-i tarif olarak adlandırılan “el” takısı, ahd-i zihni, ahd-i harici anlamında belirlilik ifade eder, bazen de muzafun ileyhden bedel olur. Söz gelimi Tin suresindeki “et-tin” ve ez-zeytun” kelimelerinin başındaki el takısı ahd-i zihni anlamı taşır. Yani bu ifadelerle kastedilen “incir” ve “zeytin” değil, muhatapların zihninde Hz. Musa ve Hz. İsa’ya vahyin indirildiği yerler olarak bilinen Filistin’deki İncir ve Zeytin dağlarıdır. Bugün bu mekanlar hala aynı adla anılmaktadır. Aksi takdirde incir, zeytin ve Sina Dağı arasında münasip bir münasebet kurmak neredeyse imkansızdır ve bu şekilde çevirmek ayetin mealinde mantıksal bir zaafa yol açmaktadır. “El” takısının taşıdığı anlam dikkate alınarak ayet, “And olsun Tur-i Tina’ya, Tur-i Zeyta’ya ve Tur-i Sina’ya...” şeklinde çevrilirse, peşinden getirilen “emin belde Mekke’ye yapılan yemin”in de sure içindeki yeri ve anlamı daha iyi anlaşılmış olur. Çünkü ayetin muhatapları Filistin’deki bu üç mekanın vahiy mekanı olduğunu biliyorlardı. Allah’ın, ettiği yemine Mekke’yi de dahil etmesi, Mekke’de yaşayan Hz. Muhammed’e de vahiy geldiğini müşriklere ima yoluyla ve hakım bir üslupla ifade etmesi şeklinde yorumlanabilir.

Türkçeye yanlış çevrildiğini düşündüğümüz edatların başında “lam” harf-i ceri bulunan kelimelerdir. Genelde kelimelere bağlı olarak bu edata “...için” anlamı verilmiştir. Mesela, En'am suresi 123. ayete hemen hemen bütün meallerin verdiği anlam şudur: "*Böylece Biz her kasabada oralarda bozgunculuk yapmaları için/yapsınlar diye günahkarları liderler yaptık...*" Böyle bir anlam, Allah’ın günahkârlara bozgunculuk yapma görevi verdiğini ifade etmektedir ki, böyle bir şey asla söz konusu olamaz. Oysa “lam” edatının bir de “âkibet” anlamı vardır ki Ebussuud Efendi ve pek çok müfessir bu anlamı vermiştir. Böyle bir anlayışla ayeti tercüme ettiğimiz zaman mana şöyle olmaktadır: "*İşte Biz (Mekke’de olduğu gibi) her beldede*

günahkarlara da iktidar olma fırsatı tanırız. Sonuçta onlar (bu fırsatı kötüye kullanarak kendi emelleri uğruna) orada türlü türlü hilekârlıklar yaparlar, tuzaklar kurarlar..." Bu fark "li yemkürû" kelimesinin başındaki "lam" harfine "illet-sebep" anlamı değil, de dikkat çektiği gibi "âkıbet" anlamı vermekten kaynaklanmıştır. Önceki anlam, "kötülükle görevlendiren bir Allah", ikinci anlam ise "herkese fırsat tanıyan bir Allah" anlayışını ifade etmektedir.

Hac suresi 5. ayetin çevirisinde de aynı hata yapılmaktadır. Bu ayette insanın yaratılış ve yaşama serüveni anlatılırken, bir kısmının düşkünlük ve bunaklık dönemine kadar ömür sürdüğü belirtilir ve peşinden "li key la ya'leme min ba'di ilmin şey'en" ifadesi kullanılır. Bu ifadeye "daha önce bildiği şeyleri bilmez hale gelmesi için" diye anlam verildiği takdirde -ki büyük çoğunluk böyle anlamlandırıyor- sanki kişinin bildiği şeyleri bilmez hale gelmesi için Allah'ın o kişiye uzun ömür verdiği gibi bir sonuç çıkıyor ki, bu durum Kur'an'ın genel mantığına zıttır. Oysa bu edata "âkıbet" anlamı verilse ayet, " ...sonunda daha önce bildiği şeylerin hiç birini bilmez hale gelir" şeklinde çevrilerek vakiyata mutabık bir anlam verilmiş olur.

Edatlarla ilgili yapılan bir hata da istisna edatı olarak bilinen "illa" edatıdır. Hud suresi 108. ayet bu husus ile ilgili ilginç bir örnektir. 106 ve 107. ayetlerde cehennemliklerin cehennemde kalıcı oldukları belirtilmekte, peşinden getirilen istisna edatıyla "Allah'ın dilediği kimseler bundan istisna edilmektedir. Rahmet sıfatı galip bir Allah inancına sahip olduğumuz için Allah'ın böyle bir istisnasını anlamakta hiç zorluk çekmiyoruz. Fakat 108. ayette cennetlikler için de aynı kalıpta ifadeler kullanılmış, yani cennetliklerin cennette kalıcı oldukları belirtildikten sonra, Allah'ın dilediği kimseler bu hükümden istisna edilmiştir. Allah'ın kesin ifadesiyle iyi ve cennetlik oldukları belirtilen bu kimselerin yine Allah'ın dilemesiyle cennetlik olmaktan istisna edilmesinin akli ve dini açıklaması görünmemektedir. Allah cennetten çıkardığı iyi kimseleri nereye koyacaktır? Bazı müfessirler, onların cennetten çıkarılıp rıza makamına yükseltilecekleri gibi zorlama yorumlarla bu ayeti tevil etmeye çalışmışlardır. Türkçe meallerin hemen tamamı ise, okuyucunun zihninde oluşacak tereddüdü hiç hesaba katmadan ayetteki edata istisna anlamı vermekten çekinmemişlerdir. Oysa Kasimi, İbn Aşur, Seyyid Tantavi gibi müfessirler buradaki "illâ" edatının istisna edatı olmaktan daha çok, cennet ve cehennemde ebedi kalıcılıkla ilgili hükmün sadece Allah'ın iradesiyle gerçekleşeceğine dair bir çeşit "hasr" anlamı taşıdığını belirtmişlerdir ki, buna göre ayet şöyle çevrilebilir: "*Bahtiyar olanlar ise cennettedirler. Onlar da yer ve gökler durduğu sürece orada sürekli kalacaklar ve bitmez tükenmez bir lutfâ nail olacaklardır. Rabbinin dileyip takdir ettiği şey işte budur.*"

"İn" edatı ile ilgili olarak da kanaatimizce hatalı çeviriler yapılmaktadır. Bilindiği üzere "in" şart edatıdır. Fakat cümlelerin akışına göre bazen "iz", bazen de "kad" anlamlarına gelebilmektedir. Böyle anlamlara geldiği konusunda başta Lisanü'l-Arab olmak üzere Arapça lugatlarda da açıklamalar mevcuttur. Mesela Al-i İmran suresinin 139. Ayetinin sonunda "in küntüm mü'minin" ifadesindeki "in" edatına şart anlamı vermek uygun düşmemektedir. Çünkü hitap zaten müminleredir ve onları teselli etmektedir. Burada bir "eğer" ifadesi, kelamın sevk amacı açısından uygun düşmemektedir. O halde buradaki "in" edatına "iz" anlamı vermek suretiyle ayet, "*(Uhud'da yenildik) diye gevşemeyin; cesaretinizi yitirmeyin ve asla üzülmeyin, üstün olan sizsiniz, çünkü siz inanmış insanlarsınız*" şeklinde çevrilmelidir diye düşünüyoruz.

"İn" edatının "kad" anlamına gelmesi ile ilgili örnek de A'la suresinin 9. ayetidir. "Fe zekkir in nefaati'z-zikrâ" ayetini "*eğer fayda verirse öğüt ver*" şeklinde çevirmek, hem siyak sibak hem de anlam içerik açısından uygun görünmemektedir. İbn Manzur'un da ifade ettiği gibi buradaki "in" edatına "kad" anlamı verildiği takdirde "*Sen onlara öğüt ver, şüphesiz bu öğütler fayda verecektir*" şeklinde bir çeviri yapılacaktır ki, kanaatimizce doğrusu da budur.

“Min” edatı “ayırma” anlamına geldiği gibi “açıklama” anlamı da taşır. Âl-i İmran 104. âyette “ve’l-tekün minküm ümmetün...” ifadesindeki “min” edatına açıklama anlamı vermek ve âyeti “*siz iyiliğe çağıran ve kötü işlerden alıkoyan bir ümmet olun*” şeklinde çevirmek, İslam toplumunun fertlerinin her birine, bulunduğu konum nispetinde bu sorumluluğun yüklenmesini sağlar ki, kanaatimizce olması gereken de budur. “Min” edatına ba’ziyyet/ayırma anlamı verilmesi halinde ise bu görevi belli kimselerin yapması, diğerlerinden sorumluluğun kalkması demektir ki, bunun da Allah’ın muradına uygun düşmeyeceği kanaatindeyiz.

“Min” edatı “bi” anlamına da gelir. Ra’d suresi 11. Âyetteki “min emrillah” ifadesi “bi emrillah” anlamındadır. Nitekim Hz. Ali, İbn Abbas ve İkrime âyeti bu şekilde okumuşlardır.

Etimolojik Tahlil

Kur’an çevirilerinde yapılan hatalardan biri de Kur’an’daki bazı kelimelerin, Kur’an’ın nüzulünden çok sonra oluşturulmuş kavramlarla anlamlandırılmasıdır. Arapça zengin bir dildir ve bir kelime de birden fazla anlamı barındırabilmektedir. Bir kelime en yaygın anlamı ile kavramlaştırıldıktan sonra diğer anlamlar göz ardı edilmektedir. Oysa âyetin nüzülü sırasında sonradan kavramlaştırılmış anlamının dışındaki başka bir mana kastedilmiş olabilir. Bu sebeple âyete mana verirken kavram önyargısından kurtularak kelimelerin etimolojik tahlili yapılmalı ve cümle içindeki konuya katkı sağlayacak en isabetli anlam tercih edilmeli, ihsan, hidayet, dalalet, salat, zekat ve takva gibi sonradan kavramlaştırılmış bazı kelimelere her yerde aynı anlamı vermek yerine, her birine kendi bağlamına uygun anlam vermek gerekir. Örnek vermek gerekirse, Hac 37. ayet “ve beşşiri’l-muhsinîn” diye biter. Buna kavramsal olarak “iyilik edenleri müjdele!” anlamı vermek, âyetin bağlamından kopuk bir mana olur. “*Hac ibadetini, gösterdiğimiz şekilde güzelce eda edenleri müjdele*” şeklinde bir çeviri, ayet içindeki konu bütünlüğünü daha güzel sağlamaktadır.

Rum suresi 15. âyette “yuhberûn” ifadesi geçmektedir. Bu ifade genel olarak “sevinç ve mutluluk içindedirler” şeklinde Türkçeye çevrilmektedir. Oysa Mütercim Asım Efendi başta olmak üzere pek çok lügat âlimi, bu kelimenin kökünün “hıbr” olduğunu, aynı kökten gelen “ahbar” ifadesinin Yahudi mabetlerinde ilahi söyleyen din adamları anlamına geldiğini belirtir. O halde âyete mana verirken kelimenin bu yönünü de dikkate alarak, “*inanıp iyi ve yararlı işler yapanlar, cennet bahçelerinde kendilerine keyif veren musiki ve güzel nağmeler işiteceklerdir*” şeklinde bir anlam verilebilir. Böyle bir anlam da İslam dininin güzel sanatlara bakışıyla ilgili güzel bir bakış açısı geliştirmemize vesile olur.

Fetih suresinin ilk âyetinde “*Biz sana apaçık bir fetih yolunu açtık*” buyurulduktan sonra “ta ki senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın” şeklinde çevrilen ifadeler yer verilmektedir. Şimdi, Mekke’nin fethi ile Hz. Peygamberin günahlarının bağışlanması arasında nasıl bir ilgi kurulacaktır? Hz. Peygamberin günahları nelerdir? Şayet varsa günahlarının bağışlanması için Mekke’nin fethine neden ihtiyaç vardır? “Günahlarına istiğfar et” buyurulması yetmez miydi? Bütün bunlar bir çırpıda akla gelen sorular. Kanaatimizce buradaki hata, “zenb” kelimesine genel ve klasik yaklaşımla “günah” anlamı vermekten kaynaklanmaktadır. Ayetullah Tabatabaî, buradaki “zenb” kelimesinin “suç” anlamında olduğunu belirtmekte, delil olarak da Şuara 26/14. âyette, Allah Hz. Musa’ya Firavun’a gitmesini söyleyince Hz. Musa’nın “ve lehum aleyye zenbun fe eh’afu en yaktülün” “*Benim onlara karşı işlediğim bir suçum var*” demesini göstermektedir. Ona göre, Hz. Peygamber kurulu düzene baş kaldırdığı için müşriklerin gözünde suçlu konumundaydı. Önceki suçu Mekke’deki başkaldırışı, sonraki suçu ise bu başkaldırışı Medine’de sürdürüşü idi. Allah Mekke’nin fethini lutfetmekle Hz. Peygamber tam bir siyasi

hâkimiyet sağlayacak ve müşriklerin gözünde suçlu/âsi görünmekten kurtulmuş olacaktır. Kelimenin etimolojik tahlilinden yola çıkarak âyete böyle mana vermek daha isabetli görünmektedir. Çünkü âyetler fetihten, yani siyasi ve fiili bir hâkimiyetten söz etmektedir. Dolayısıyla böyle bir anlam cümlenin bağlamına daha uygundur. Âyette “min zenbike” ifadesinin doğrudan Hz. peygamberle ilgili olduğu, kelimenin “müşriklerin suç isnadı” anlamına müsait olmadığı şeklinde bir itiraz gelebilir. Fakat Kur’an üslûbunda bu tür kullanımlara rastlamak mümkündür. Mesela Kehf 18/25. âyette “*Ashab- Kehf’in mağarada 309 yıl kaldığı*” Allah’ın sözüymüş gibi nakledilir. Abdullah ibn Mes’ud âyetin başında bir “kâlû” (dediler) ifadesinin bulunduğunu belirterek âyeti öyle okur. Katâde de bu yaklaşımı destekler. Bu takdirde o sözü söyleyenin başkaları olduğu anlaşılır. Benzer bir durum Nisâ 4/79. ayet için de söz konusudur.

Ayet İçinde Anlam Bütünlüğü Korunmalıdır.

Ayet içerisinde birden fazla cümle bulunduğu zaman bu cümlelerin siyak ve sibakıyla olan anlam ilişkisi bazen göz ardı edilebilmektedir. 3. maddede deyim ve mecazdan kaynaklanan bir örnek vermiştik. Bu hususta Maide suresi 3. ayet de başka bir örnektir. Söz konusu âyetin baş tarafı etinin yenmesi haram olan hayvanlar ve diğer bazı haram hususlarla ilgilidir ve bunlar detaylı olarak zikredilir. Konu böyle akıp giderken birden başka bir mecraya döner ve Allah’ın dini tamamladığına ve bizim için din olarak İslam’ı seçtiğine dair ifadeler yer alır. Peşinden de kim darda ya da zor durumda kalırsa yukarıda sözü edilen haram gıdalardan sınırlı ölçüde yiyebileceği belirtilir. Ayetin baş tarafı haram yiyecekler ve son tarafı da bunlarla ilgili sınırlı ruhsatları ifade ettiğine göre ortasındaki, “*din olarak sizin için İslam’a razı oldum*” ayeti siyak ve sibak açısından boşlukta kalmaktadır. Maverdi’deki bir yorumu esas alarak, ayetteki “İslam” kelimesini “istislam”, “din” kelimesini de “taat” olarak anladığımız zaman, “*sizden istediğim bu haramlık hükümlerine tam bir itaatle teslim olmanızdır*” şeklindeki bir çeviri, ayet içindeki anlam bütünlüğü açısından daha uygun görünmektedir.

Ayet içinde anlam bütünlüğü konusunda en çok ihmal edilen husus, ayet sonlarında çokça tekrarlanan, Allah’ın, Alîm”, “Azîz”, “Hakîm”, Ğafûr, “Semî”, “Basîr” gibi sıfatlarının âyette işlenen konuyla irtibatlandırılması konusudur. Çünkü pek çok ayetin sonunda bu sıfatlara yer verilmekte, yapılan çevirilerde de sadece “Allah, görür, bilir, bağışlayıcıdır...” şeklinde sözlük anlamlar verilmekle yetinilmektedir. Bu da ayet içinde anlam kopukluğuna sebep olmakta ve dilsel bir zaaf oluşturmaktadır. Bu şekilde zikredilen Allah’ın her bir sıfatının ayette bahsi geçen konuyla irtibatlandırılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu durum meal tekniği açısından sıkıntı doğurabilir. Çünkü çevrilen metne, onun sözlük anlamı dışında tefsiri bir cümle eklemenizi gerektirmektedir. Fakat âyetin anlaşılması ve dilsel zaafın ortadan kalkması için bunu yapmak bir çeşit zorunluluktur. Aslında her mealin bir yorum olduğu düşünülürse, anlaşılmaya katkı sağlayacak ek yorumların makul karşılanması gerekir.

Bu konuya örnek olabilecek pek çok ayet zikredebiliriz. Mesela Nisa suresi 35. âyette karıkoca arasındaki geçimsizliğin giderilmesi için tarafların ailelerinden birer hakem gönderilmesi önerilmektedir. Bu hususu anlatan ayet Allah’ın “Alîm” ve “Habîr” sıfatlarıyla bitmektedir. Bu sıfatlara sadece “Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır” şeklinde sözlük anlamı vermekle yetinmek yeterli olmamaktadır. En azından “*Allah Alîm’dir; karı-koca arasındaki geçimsizlikleri giderme yöntemlerini en iyi O bilir, Habîr’dir; tarafların ve hakemlerin niyetlerinden haberdardır*” şeklinde bir açıklama -ki farklı açıklamalar da yapılabilir- ayet içindeki anlam bütünlüğüne katkıda bulunacaktır.

Yine mesela Enfal suresi 69. âyetin sonunda Allah'ın “Gafûr” sıfatı geçmektedir. Önceki âyetler esirlerden fidye alınmasını eleştirdiği için burada zikredilen “Gafûr” sıfatına “*fidye konusunda düştüğünüz hatalardan dolayı yine de sizi bağışlar*” şeklinde bir açıklama düşülmesi halinde anlam kopukluğu giderilmiş olur. Bu konudaki misalleri çoğaltmak mümkündür.

Ayetler Arasında İrtibat

Kur'an'daki ayet sıralamasının tevkîfi olduğu, yani Cebrail ve Hz. Peygamberin düzenlemesiyle gerçekleştiği genel bir kabuldür. Yaklaşık 23 yılda ve çok değişik sebepler vesilesiyle nazil olan Kur'an ayetleri arasında münasebet kurmanın ciddi zorlukları vardır. Söz gelimi Bakara suresi Medine döneminde 9 yıllık bir süre içinde nazil olmuştur ve Kur'an'ın en uzun suresidir. Nitekim bu kadar uzun zaman diliminde nâzil olan 286 âyetten bazıları arasında münasebet kurulamamaktadır. Buna, elimizdeki mushafın baş tarafındaki birkaç sureyi de ekleyebiliriz. Biz, bunların dışındaki surelerin tamamında başından sonuna kadar bir konu bütünlüğü olduğu kanaatindeyiz. Fakat tebliğimizin başında belirttiğimiz gibi, hitap anındaki pek çok unsur metne yansımadağı için Kur'an eksilteli bir metindir. Dolayısıyla bu unsurlar sınırlı ölçüde de olsa çeviriye yansıtılmadıkça âyetler arasında irtibat kurmak çok zordur. Ayetler arasında irtibat kurma konusunda İbn Hayyan başta olmak üzere pek çok müfessir kıymetli bilgiler vermiştir.

Bu konuda iki örnekle yetineceğiz. Bakara suresi 284. âyetinde, içimizdekileri açıklasak da gizlese de Allah'ın bize hesabını soracağından söz edilmektedir. 286. âyette ise, Allah'ın kimseyi gücünün yetmeyeceği şey ile sorumlu tutmayacağı belirtilir. Bazı kötü duygu ve düşüncelerin içimizden geçmesini engellemenin gücümüzün yetmeyeceği bir şey olması sebebiyle önceki ayetin sonraki ayetle nesh edildiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Oysa âyeti, şahitlikte bilgi saklanmasını yasaklayan bir önceki ayetle irtibatlandırırsak, hem konu bütünlüğünü sağlamış, hem de nesh gibi zorlama yorumlardan kurtulmuş oluruz.

Ra'd suresi 11. Ayet, “*kullarının önünden ve arkasından onları izleyen ve Allah'ın emriyle yaptıkları şeyleri bir bir kaydeden melekler vardır*” diye başlar ve “*bir topluluk kendini değiştirmedikçe Allah o toplumu değiştirmez*” diye devam eder. Önceki üç ayet ise Allah'ın ilmine vurgu yapmaktadır. Tek başına değerlendirildiğinde âyetin hikmetli anlamı elbette anlaşılmakta, fakat bu kelamın ne münasebetle sevk edildiği anlaşılammamaktadır. Âyeti surenin 6. âyetiyle ilişkilendirirsek bu anlaşılmazlığı bir ölçüde gidermek mümkündür. Çünkü müşrikler başlarına gelmekle tehdit edildikleri azabın hemen gelivermesini isteyerek alay ediyorlardı. 11. âyette buna cevap verilmektedir. Bu durumda âyete şöyle anlam verilmelidir: “*Kullarının önünden ve arkasından onları izleyen ve Allah'ın emriyle yaptıkları şeyleri bir bir kaydeden melekler vardır. (Dolayısıyla Biz her şeyi bilir ve gözleriz. O hemen gelmesini istediğiniz azap için sebeplerin oluşmasını bekleriz. Çünkü koyduğumuz kural gereği) bir topluluk kendini değiştirmedikçe; ahlaken bozulmadıkça, Allah onların durumunu değiştirmez, onlara azap etmez...*” Âyetler arasında irtibatı kurmak için parantez içindeki cümlelere benzer açıklamalara ihtiyaç olmaktadır.

Sonuç

Kur'an mu'ciz olduğu kadar mücez, yani meramını özlü ifadelerle anlatan bir kitaptır. Özlü ifadeler, konuyu bilenler için yeterli olmakla beraber, konuya yeterince vâkif olmayanlar için yeterli olamamaktadır. Zaten tefsir ilmi de bu ihtiyaçtan doğmuştur. Ancak meal açısından sıkıntı söz konusudur. Tefsirde farklı görüş ve yorumları enine boyuna nakledip tartışmak

mümkündür. Mealde ise, pek çok anlam arasından bir ya da iki manayı tercih etme zorunluluğu vardır ve fazla yorum imkânı yoktur. Bu bakımdan meal yapmanın tefsir yazmaktan daha zor olduğu muhakkaktır. Bununla birlikte Allah'ın kitabındaki maksadını isabetli bir şekilde ve kısa bir metin olarak sunma sorumluluğu da mütercimın boynundadır. Çünkü Arapça bilmeyen okuyucu elindeki meali, Allah'ın kitabının anlamı olarak okuyacak, okuduğu bilgiler çerçevesinde İslam ve Kur'an hakkında bir kısım sonuçlar çıkaracaktır. Bu sebeple meal yazmak hem zor hem de veballi bir iştir. Yapılan bir mealde katkısı bulunan bir kişi olarak bu zorluğun ne kadar büyük olduğunu, ancak yaşamakla anlaşılabilceğini belirtmek istiyorum. Bu tebliğde yazılanlar belli bir araştırma sürecinden geçerek bir meal bütünlüğü içinde yazıya yansıyan hususların küçük bir bölümüdür. İsbetli görüşlerimiz Allah'ın lutfu, hatalı düşüncelerimiz ise beşeri noksanlık ve araştırmalarımızdaki zafiyettendir.

Sabırla dinlediğiniz için hepimize teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.